

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle
tuv@eduskunta.fi

Edistysellisen tiedeliitto ry:n lausunto valtioneuvoston selvityksestä Euroopan unionin komission antamasta tiedonannosta vihreän kehityksen ohjelmasta 11.12.2019 (E 61/2019 vp)

Pyydettyinä lausuntona vihreän kehityksen ohjelmaa koskevasta tiedonannosta Edistysellinen tiedeliitto toteaa seuraavaa:

Euroopan unionin komissio korostaa voimakkaasti ja perustellusti oikeudenmukaisuuden roolia vihreän kehityksen ohjelmassaan. Osana Euroopan kestävästä investointisuunnitelmaa komissio ehdottaa Oikeudenmukaista siirtymismekanismia, johon sisältyy Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto. Green Deal voi onnistua vain, jos se toteutetaan oikeudenmukaisella ja inklusiivisella tavalla, koska se vaikuttaa eri tavoin kansalaisiin riippuen heidän sosiaalisista ja maantieteellisistä olosuhteistaan. Myöskään eri jäsenvaltiot, alueet ja kunnat eivät aloita siirtymistä samalta lähtötasolta tai niillä ei ole identtistä valmiutta reagoida siirtymään. Tämän vuoksi komissio pitää suuren yleisön osallistumista ja sitouttamista keskeisenä vihreän kehityksen ohjelman onnistuneelle toteuttamiselle, koska merkittävät politiikkamuutokset voivat toteutua vain, jos kansalaiset osallistuvat laajasti niiden suunnitteluun. ”Kansalaiset ovat ja heidän pitää olla siirtymän käyttövoima”.

Valtioneuvoston (Valtioneuvoston kanslia, perusmuistio 30.1.2020) mukaan komission pyrkimys rakentaa vihreän kehityksen ohjelman kautta EU:n oikeudenmukainen ja hyvinvoiva yhteiskunta vastaa hyvin Suomen hallituksen ja hallitusohjelman tavoitteita. Suomi näkee tarpeellisenä, että EU:lle luodaan kasvustrategia, jonka tavoitteena on rakentaa maailman kilpailukykyisin, sosiaalisesti ehein vähähiilinen talous. ”Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden on poikkileikkava ilmastotyötä”. Suomi korostaa osaamisen, jatkuvan oppimisen, tietojen ja taitojen roolia osana oikeudenmukaista siirtymää ilmastoneutraaliin talouteen.

Komission suunnitelmassa tutkimukselle ja koulutusinstituutioille on varattu merkittävä rooli vihreässä siirtymässä. Uusia teknologioita, kestäviä ratkaisuja, disruptiivisia innovaatioita, kouluja, koulutusinstituutioita ja yliopistoja/ammattikorkeakouluja pidetään kriittisen tärkeinä Euroopan vihreän kehityksen ohjelman tavoitteiden saavuttamiselle. Komissio valmistelee eurooppalaisen osaamiskehyksen (European competence framework) kehittämään ja arvioimaan ilmastomuutosta ja kestävästä kehityksestä koskevia tietoja, taitoja ja asenteita.

Suomen hyvin perustellun kannan mukaan sosiaaliseen ulottuvuuteen ja koulutukseen sekä sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvien näkökulmien pitäminen mukana on kokonaisuuden kannalta oleellista: taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristötoimenpiteiden ja -politiikkajen vaikutukset toisiinsa tulee huomioida paremmin päätöksenteossa. Kestävän kehityksen tutkimusta ja koulutusta koskevien linjausten osalta Suomi pitää haasteellisena sitä, että komissio käsittelee koulutusta ja tutkimusta erillisinä elementteinä, kun tulevien haasteiden ratkaiseminen ja siirtymä ilmastoneutraaliin kiertotalouteen vaatisi nimenomaan näiden kahden sektorin tiiviimpää yhteistyötä, kuten tutkimuspohjaista opetusta. Tutkimuksen ja koulutuksen elimelliseen yhteyteen myös ilmastoneutraalin politiikan toteuttamisen välineenä on helppo yhtyä. Tosin Suomen näkemys

tutkimuksen ja koulutuksen erillisinä sektoreina pitämisestä komission tiedonannossa on hieman yllättävä, koska vihreän kehityksen ohjelmassa painotetaan voimakkaasti holistista, systeemistä sekä sektoreiden ja tieteenalojen rajat ylittävää ilmiöpohjaista lähestymistapaa ja yhteistyötä. Suomi yhtyy perustellusti komission kantaan merkittävien panostusten suuntaamisesta innovaatioihin ja osaamiseen: vihreän kehityksen ohjelman toimeenpanossa tulee edistää korkeatasoista tutkimusta, osaamisen kehittämistä, uusien teknologioiden käyttöönottoa sekä soveltamista kestävyyttä ja kannattavuutta tukeviksi innovaatioiksi. Juuri tähän liittyy merkittävä haaste.

Mikäli tutkimusta ja koulutusta koskevat panostukset suunnataan pelkästään tai pääosin uusiin teknologioihin ja niiden tuottamisessa keskeisessä roolissa oleviin teknisiin tieteisiin, vihreän kehityksen ohjelman tavoitteet jäävät hyvin todennäköisesti saavuttamatta. Tämä johtuu siitä, että uusien teknologisten innovaatioiden käyttöönotto riippuu paljolti kuluttajien ja kansalaisten tiedollisista, taidollisista, asenteellisista ja taloudellisista valmiuksista. Jo nyt kansalaisilla on tutkimusten mukaan hyvät asenteelliset valmiudet tehdä ympäristöllisesti kestäviä kulutusvalintoja, kuten hyödyntää kysyntäjoustoja (käyttää sähköä niinä ajankohtina, kun se on halvinta) tai prosumerismia (ryhtyä itse uusiutuvan energian tuottajiksi). Ympäristökysymyksissä monien tutkimusten mukaan on kuitenkin olemassa kuilu asenteiden ja niiden realisoitumisen välillä. Tämän vuoksi tarvitaan ihmistieteellistä tutkimusta (humanistiset ja yhteiskuntatieteet) siitä, mitkä tekijät vaikuttavat kuluttaja-kansalaisten asenteisiin ja toimintaan kulutusvalintojen tekijöinä ja miten niihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi nostamalla tietotasoa koulutusinstituutioiden kautta.

Kun vihreän kehityksen ohjelman läpileikkaava teema on sosiaalinen oikeudenmukaisuus – jota Suomikin pitää tärkeänä – tarvitaan resursseja sellaiseen ihmistieteelliseen tutkimukseen, jossa selvitetään niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat kansalaisten kokemukseen politiikkatoimien sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Tämä on oleellinen kysymys vihreän kehityksen ohjelman nauttiman legitimitetin kannalta, joka vaikuttaa koko ohjelman toteuttamisen onnistumiseen. Myös Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelma korostaa ilmastopolitiikan toteuttamista sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaisella tavalla.

Politiikkatoimien sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arviointi ei ole mahdollista kansalaisia kuulematta. Valtioneuvosto katsookin perustellusti, että julkisiin kuulemisiin perustuvissa vaikutusarvioinneissa määritetään politiikkatoimien sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristövaikutukset. Kun kansalaisten osallistuminen julkisiin kuulemisiin jää väistämättä monista syistä johtuen vähäiseksi, tarvitaan myös lakiesitysten kattavaa vaikutusarviointia. Vaikka Suomessa lainsäädännön valmisteluohjeissa edellytetään verraten laaja-alaista vaikutusten arviointia, käytännössä arviointi painottuu taloudellisiin vaikutuksiin, kun taas eri väestöryhmiin ja alueisiin kohdistuvat vaikutukset tulevat harvemmin arvioinnin kohteeksi. Tässä on selvästi olemassa kehittämistarvetta, varsinkin pyrittäessä edistämään kestävä kehitystä.

Helsingissä 20.3.2020

Edistyksellinen tiedeliitto ry.

Ilkka Ruostetsaari
Valtio-opin professori
Tampereen yliopisto

Veikko Halttunen
Yliopistonopettaja, KTT
Jyväskylän yliopisto
Puheenjohtaja
Edistyksellinen tiedeliitto ry

Ismo T. Koponen
Fysiikan professori
Helsingin yliopisto

Riitta Rissanen
Rehtori, KT
Lapin ammattikorkeakoulu/
Lapin korkeakoulukonserni

Kari Kuoppala
päätoimittaja
Tiedepolitiikka-lehti

Veli-Matti Värri
Kasvatustieteen professori
Tampereen yliopisto